

*Микола Вегеш,
Михайло Зан*

МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ НДІ КАРПАТОЗНАВСТВА У 2001-2002 РОКАХ

Протягом 2001-2002 років співробітники науково-дослідного інституту карпатознавства Ужгородського національного університету продовжували співпрацю із зарубіжними науковими і навчальними закладами Румунії, Словаччини та Чехії, залучаючи до неї провідних вчених Німеччини та Угорщини. З переважною більшістю установ продовжували діяти міжнародні договори, підписані НДІ карпатознавства у 2000 р.

У відповідності з Договором про міжнародне співробітництво між УжНУ та Історичним музеєм м.Сату Марє (Румунія) у вересні 2001 р. продовжувала роботу спільна українсько-румунська етнологічна експедиція в населених пунктах Великоберезнянського, Мукачівського та Іршавського районів Закарпатської області, де проживають волохи. Перший етап експедиції пройшов з 12 по 17 вересня 2000 р. Українську сторону на другому етапі (вересень 2001 р.) представляли професори М.П.Тиводар, М.М.Вегеш та кандидат історичних наук В.В.Марина. До румунської делегації, яку очолював директор Історичного музею м.Сату Марє доктор Віорел Чубота, входили історики доктор Люба-Ірина Горват, Д.Христя, антрополог К.Сілард, етнологи А.Асталош та М.Константін.

Головні дослідження проводились в селах Мирча (Великоберезнянський р-н), Обава, Вижняца (Мукачівський р-н), Довге (Іршавський р-н). В ході другого етапу експедиції були одержані нові результати по виявленню побутових, мовних, освітніх, релігійних та фольклорних традицій. Вченим вдалося встановити ступінь асиміляції та інтеграції волохів у громадсько-культурному житті краю. Попередні результати експедиції обговорювалися на спільному засіданні НДІ карпатознавства та румунської етнологічної експедиції. Завершується робота по опрацюванню одержаних матеріалів та

їх публікації в окремому випуску наукового збірника "Карпатика".

11 жовтня 2000 р. НДІ карпатознавства підписав Договір про співробітництво з Історичним музеєм м.Сату Марє (Румунія), Інститутом історії дунайських швабів (Тюбінгем, Німеччина), Німецьким демократичним форумом Румунії та музеєм Йоша Андраша (Угорщина). За наказом ректора УжНУ професора В.Ю.Сливки від 9 липня 2001 р. з української сторони до складу міжнародної українсько-румунсько-німецько-угорської наукової етнологічної експедиції були відряджені кандидати філологічних наук Г.І.Меліка, О.М.Гвоздяк, кандидат історичних наук В.В.Марина та ряд аспірантів, які працюють над кандидатськими дисертаціями з досліджуваної проблематики. Німецьку сторону представляли професори Ганс Гейл та Горс Форстер. Румунську делегацію очолював доктор В.Чубота.

Вищеназванаміжнародна етнологічна експедиція тривала з 15 по 25 липня 2001 р. в селах Мукачівського, Тячівського та Свалявського районів, в яких проживає німецька національна меншина. Дослідження проводились методом застосування опитувальників (анкети, запис розповідей на диктофонах). Вивчалася також диференціація швабських, австрійських та німецьких діалектів. По результатах експедиції у 2003 р. планується видати "Атлас німецьких поселень регіону Верхнього Потисся". Матеріали, зібрані й опрацьовані, будуть опубліковані в Інституті історії дунайських швабів (Тюбінгем, Німеччина).

В жовтні 2001 р. ми, будучи аспірантом кафедри історії стародавнього світу і середніх віків (М.З.), взяли участь у роботі міжнародної етнологічної експедиції в українських селах Сатумарського повіту Румунії. Члени експедиції відвідали українські села Микула, Тарна Марє, Чуперчен, Думбрава та деякі інші. Їх цікавили проблеми етнокультурної ідентифікації та оцінки міжетнічних стосунків з українцями цього регіону. Після повернення з Румунії ми (М.З.) опублікували статтю "Українці Сатумарського повіту", в якій зроблено деякі узагальнення і висновки. На наше глибоке переконання, у всіх населених пунктах українці активно обговорюють проблеми

власного етнокультурного розвитку. Чи це стосується українського дитсадка, чи церкви із українською мовою богослужіння, чи проблеми вивчення української мови у місцевих школах. Без долі сумніву, українство Сатумарського повіту прагне дедалі більше підтримувати паритетні стосунки з матір'ю-Україною, сподівається на співробітництво у сфері матеріальної та духовної культур. Для цього потрібно продовжувати співпрацю у науковій площині, над чим і працює Інститут карпатознавства. Вчені НДІ карпатознавства продовжували співпрацювати з українськими часописами, які видаються в Румунії – "Українським вісником", "Нашим голосом", "Вільним словом", "Курсерулом українця" (румунською мовою). Встановилися дружні контакти між НДІ карпатознавства і Союзом Українців Румунії, який очолює депутат румунського парламенту, відомий письменник Степан Ткачук. Наприкінці вересня в Бухаресті відбудеться презентація книги автора цих рядків і дослідниці з Румунії Люби-Ірини Горват "Історія України в портретах", яку видає престижне в цій країні видавництво "Мустанг".

НДІ карпатознавства залучив групу вчених історичного факультету УжНУ до участі в міжнародній науковій конференції "Демократія в Центральній і Південно-Східній Європі в XIX-XX ст.". Матеріали цього наукового форуму, що проходив у м. Сату Марє, побачили світ у 2001 р. На сторінках наукового збірника поміщені змістовні наукові розвідки В.І.Феніча, І.І.Вовканича, В.Л.Боднара, В.В.Марини, М.П.Матьовки, М.М.Палінчака.

З 29 липня по 5 серпня 2002 р. в українських селах Русково, Кривий та Поляни Марамороського повіту Румунії проходила міжнародна етнологічна експедиція, в якій взяли участь відомі румунські дослідники професори Іван Семенюк, Корнеліу Град, доктор Люба-Ірина Горват, етнолог Аліна Асталош. Українську сторону представляли історики Микола Вегеш, Михайлю Зан та філологи Іван Хланта, Анастасія Вегеш, Оксана Дербаль.

Учасники експедиції, яка була організована Союзом Українців Румунії, Історичним музеєм м. Сату Марє та НДІ карпатознавства, розробили 80 анкет, аналіз яких засвідчив

різномовну ідентичність респондентів трьох вікових категорій (до 30 років; 30-60 років; більше 60-ти років). З'ясувалося, що у порівнянні із Сатумарським повітом, де високий ступінь мовної асиміляції середнього і особливо молодшого покоління, опитані українці Мараморошу представляють класичний варіант білінгви (двомовності), зберігаючи при цьому українську етнокультурну ідентичність. Тобто, якщо у футурологічному аспекті українці Сатумарського повіту є маргіналами, то українці Мараморошини – бікультурали та білінгви, які плекають українську традиційну культуру.

Причина такого стану справ полягає у відсутності зацікавлення у рідномовній освіті, міжетнічних шлюбах, поширенні протестантських сект (п'ятидесятники, адвентисти тощо), відсутності засобів масової інформації (до прикладу, перспективним було б видання і поширення релігійних та освітньо-культурних календарів, бюлетнів про відомих українців з Румунії, сучасних історичних діячів України тощо).

Учасників експедиції також цікавив стан розвитку української літератури в Румунії, діяльність україномовних товариств та ставлення до них місцевого населення тощо. З'ясувалося, що українці Мараморошини неоднозначно оцінюють діяльність Союзу Українців Румунії, Демократичного Союзу Українців Румунії, ряду гуцульських організацій. Якщо в Сатумарському повіті існує зацікавленість серед простих людей до газет і журналів СУР, то в Марамороші, через відсутність проблеми повсякденного спілкування з румунами та угорцями, відсутня інформаційна блокада. Мараморошини не відчувають потреби україномовного засобу масової інформації через повсякденне спілкування рідною мовою, а українці Сату Марє компенсують нестачу повноцінного спілкування. З іншого боку, можливо, справа у сільських осередках СУРу, поширювачах газет тощо.

Сьогодні ще рано говорити про глобальні підсумки цієї наукової експедиції, однак вже тепер можна накреслити певні перспективи майбутніх досліджень: 1) спільна праця між вченими України та Румунії, насамперед з українськими відділеннями університетів Румунії, повинна продовжуватися; 2) спільна праця у конкретних, прикладних етномовних,

етносоціальних дослідженнях українства Румунії повинні тривати для вироблення консенсусу, адже результати праці мають бути взаємноузгоджуваними; 3) важливо оптимізувати обмін часописами та новинками наукової й художньої літератури Румунії та України, зокрема Закарпаття у плані висвітлення марамороської тематики, Буковини в ілюстрації спільної долі українства в історичному житті (Банат); 4) важливо видавати газети та журнали для конкретних вікових груп (діти, молодь, старше покоління).

НДІ карпатознавства продовжував наукове співробітництво з Інститутом фракології міністерства освіти Румунії, який очолює відомий румунський археолог професор Петру Роман. В серпні 2001 р., згідно з Договором про наукове співробітництво між УжНУ та Інститутом фракології діяла спільна українсько-румунська археологічна експедиція в с. Біла Церква Рахівського району. Українську сторону представляли професор Е.А. Балагурі та кандидат історичних наук В.В. Марина. З румунської сторони в розкопках взяли участь професор Валентин Васильєв та Аурел Рустоу. Мета археологічних розкопок полягала в продовженні дослідження багатопарового городища, яке знаходиться на сході від села Біла Церква. В ході розкопок було виявлено, що пам'ятник належить до другого періоду середнього і пізнього Гальштата, що підтверджується знайденим археологічним матеріалом. Однак, зустрічаються і деякі інші культурні елементи північно-західного типу, які датуються II - I ст. до н.е. Є всі підстави вважати, що наступні дослідження південно-західної сторони пам'ятника дозволять встановити місцезнаходження могильника.

Професор Едуард Балагурі взяв участь у роботі одинадцятого засідання "Комісії по сиріяно Індо-Європейських та Фракійських досліджень", яке проходило в Мангалії з 28 травня по 2 червня цього року. Провідний український археолог очолює одну із шести підкомісій - "румунсько-українську" - яка вивчає території в Закарпатті, на північ від Дунаю та у межиріччі Прута і Дністра. Нещодавно, у зв'язку з семидесятиріччям, професор Е.А. Балагурі удостоєний звання почесного доктора Інституту фракології.

Провідні археологи Росії, Румунії, Молдови та Словаччини взяли активну участь у виданні тринадцятого випуску наукового збірника "Carpathica - Карпатика" - "Давня історія України і суміжних регіонів" - присвяченого 70-річчю від дня народження професора Едуарда Балагурі (Ужгород, 2001). Доктор історичних наук В.Г. Котигорошко підготував до друку і видав п'ятнадцятий випуск цього ж наукового видання, до якого ввійшли доповіді вчених Росії, України, Румунії, Угорщини та Словаччини, виголошені на науковому симпозиумі, присвяченому ювілею з дня народження вже згаданого професора Е. Балагурі.

У 2001-2002 рр. продовжувалось співробітництво НДІ карпатознавства з науковими і навчальними закладами Чехії та Словаччини. Так, на запрошення української сторони Закарпатську область у серпні 2001 р. відвідали провідні наукові співробітники Інституту етнографії АН Чеської Республіки доктори наук, професори Зденек Угерек, Надежда Валашкова, Катерина Плюхова та академік НАН України, доктор філологічних наук із Словаччини Микола Мушинка. Об'єктом дослідження чеських вчених були етнічні та міграційні процеси в Карпатському регіоні. Відбувся обмін думками з приводу продовження спільних етнологічних досліджень.

26-27 вересня 2001 р. НДІ карпатознавства, кафедра словацької філології УжНУ, Словацька академія наук, Пряшівський університет та Університет Матея Бела у Банській Бистриці спільно із Закарпатським інститутом ім. Августина Волошина МАУП провели міжнародну наукову конференцію "Українсько-словацькі відносини в галузі історії, мови та літератури". На запрошення ректора УжНУ професора В.Ю. Сливки на конференцію приїхали професори М. Мушинка, М. Наділяк, Ю. Бача, В. Жемберова, Я. Сабол, доценти П. Шворц, Л. Бабота, О. Саболова, викладачі Л. Гарбульова, М. Чижмарова, М. Мила, М. Соучкова (Пряшівський університет), професори М. Гайдош і С. Конечний (Словацька академія наук), професор М. Роман (Університет Матея Бела у Банській Бистриці). В історії українсько-словацьких наукових контактів вперше зафіксована така велика словацька делегація, яка взяла участь у науковій конференції.

На двох пленарних та трьох секційних засіданнях було заслухано 44 наукові доповіді, які стосувалися актуальних проблем українсько-словацького економічного, політичного і культурного співробітництва з найдавніших часів до наших днів. Учасники конференції прийняли Ухвалу, в якій звернули увагу на деякі перспективи подальшого удосконалення і ефективності українсько-словацьких відносин: 1) ідею проведення наукових конференцій, присвячених українсько-словацьким відносинам схвалити; 2) оргкомітету конференції звернутися до відповідних наукових інстанцій України і Словаччини з пропозицією проводити такі конференції регулярно; 3) звернутися до урядів обох країн з проханням фінансувати такі конференції та публікувати їх матеріали; 4) філологам Ужгорода і Пряшева протягом трьох найближчих років укласти і видати словацько-український та українсько-словацький словник середнього типу; 5) кафедрам історичного факультету УжНУ при плануванні наукової та науково-методичної роботи враховувати результати співробітництва вчених УжНУ із науковцями Словаччини.

Виконуючи вищеведену Ухвалу, щойно завершила роботу міжнародна наукова конференція у Пряшеві, на якій піднімалися актуальні питання історії, політики та культури українського і словацького народів. Ужгородський національний університет на цьому науковому форумі представляли доценти Володимир Болдиар, Ігор Ліхтей, викладач Тетяна Сергієнко та інші дослідники. Заплановано видання наукових збірників, куди ввійшли доповіді, виголошені як в Ужгороді, так і Пряшеві.

Географічне становище Закарпаття на рубежі з цілим рядом європейських країн просто зобов'язує нас продовжувати наукові контакти, від яких, безперечно, у вигравші залиняться всі. Це вимога нашого часу, коли руйнуються стереотипи ізоляції, хуторянства та відбувається закономірний процес взаємодії різних цивілізацій, народів і культур. Кожний новий науковий контакт нас ще ближче наближує до спільного європейського дому, в якому Україні буде відведене чільне місце. Принаймні, ми на це сподіваємось.